
Раиса Цветковић¹⁸

Учитељски факултет у Призрену – Лепосавић

ДЕФИНИЦИЈА ПОЈМОВА "СТИЛИСТИЧКИ ЕФЕКАТ" И "СТИЛИСТИЧКА ФУНКЦИЈА"

Апстракт: У раду се разматрају аспекти истраживања и дефиниције појмова "стилистички ефекат" и "стилистичка функција", који су разрађени руским стилистама Левашиовой, (1996); Арнольд, (1998); Винокур, (1999); Болдыревой, (2000); Скребнёвым, (2003). Напоредо с тим у раду се расправља о питањима стилистичког значаја истражених појмова, разматра се њихова улога и деловање, а такође питања о класификацији одређених стилистичких појава. За дефиницију датог појма анализирамо конкретне стилистичке функције. У закључку представљена је кохерентна, по мишљењу истраживача, дефиниција појмова "стилистички ефекат" и "стилистичка функција".

Кључне речи: стилистичка функција, стилистички ефекат, ецепијент.

Стање, у коме се налази данашња књижевна термнологија (лат. *Terminus* – термин, од лат. *Terminus* – предел, граница), њен *in status quo*, већ је дуже времена разлог за мноштво дискусија и полемика. Научни апарат науке о књижевности који се темељи на појму и његовој детерминацији, то јест терминологији, далек је од савршенства. Овакво дугогодишње стање немогуће је разрешити једним, свеобухватним решењем. Ситуација је још неповољнија и због тога, што испитујући књижевно дело у волумену његових суштинских вредности, креативностилских ентимона и садржаја уметничке средине, примењујући метод психостилистичке евокације искуства, користимо различите термине, стварајући у оквиру тога више клаузула, које мењају смисао термина, његове границе, при чему се коначна кохерентна верзија термина ни не назире.

Довољно практичну поделу, која се заснива на реалном стању у науци о књижевности, предложио је Светозар Петровић. (Petrović, 1972). Сагласно са његовом теоријом све термине у науци о књижевности можемо поделити на "чврсте" термине и "термине-индикаторе". Ако више људи под истим условима на исти начин употребљавају и разумеју један термин, он је онда "чврст". "Термини-индикатори" ће, напротив, само иницирати значење. (Petrović, 1972: 76)

Петар Милосављевић у "Методологији проучавања књижевности" (Милосављевић, 2000) сматра да "за функционисање појма треба имати у виду три основна елемента: његов обим, његов садржај и његов досег. Та три

---

¹⁸ raisa.cvetkovic@pr.ac.rs

елемента налазе се међу собом у дијалектичком односу. Од обима обухваћених објеката, који улазе у један појам, зависи и његов садржај и његов досег". (Милосављевић, 2000: 101) Уколико су појмови "стилистички ефекат" и "стилистичка функција" изложени сталним променама, они су само релативно постојани. Насупрот непроменљивим Платоновим идејама које су само "хипостазирани појмови" (Platon, 1970: 182) процес стварања појмова подразумева саобразност са Хегеловим виђењем појмова у "Феноменологији духа" (Hegel, 1974) и у "Науци логике" (Hegel, 1979), где Хегел третира појмове као "живе, трепераве, променљиве". (Hegel, 1979: 12)

Савремена наука логике препоручује разноврсан низ поступка, који се користе за изградњу термина "стилистички ефекат" и "стилистичка функција". Дакле, ћемо термине "стилистички ефекат" и "стилистичка функција" номинovati као *difiniendum* (детерминат), за који је неопходно пронаћи *difiniens* (детерминант). Одсуство детерминанта је препрека за научност и кохерентност термина и ствара његов атрибутивни облик, који је изграђен на основи спољашњих атрибутивних карактеристика. "Говорећи језиком логике, био би *difinitio attributiva*, што значи атрибутивна или случајна дефиниција, коју још можемо назвати и *difinitio nominalis* (спољашња дефиниција), зато што се темељи на спољашњим уочљивим карактеристикама".

За кохерентну детерминацију појама (*difiniendum*) неопходно је детерминирајуће појмове (*difiniens*) темељити на облигативним карактеристикама, од којих је једна суштинска дефиниција (*difinitio essentialis*). Такође у покушају да преиспитамо конвенционална тумачења користимо реалну дефиницију (*difinitio realis*).

Иако у научној литератури широко се употребљавају термини "стилистички ефекат" и "стилистичка функција", они још увек немају узално, општеупотребно опредељење. Потешкоће у истраживању и дефиницији "стилистичког ефекта" састоје у томе да проблем "стилистичког ефекта" паралелно са проблемом емоционалне реакције читаоца на реципирани текст није искључиво лингвистички проблем. Он подразумева уношење елемената психологије говора у лингвистичко истраживање. Осим тога "стилистички ефекат" се локализује у психи индивидуе и представља јединствену појаву. Он подразумева стварање индивидуалних асоциација, индивидуалне језичке компетенције. Овде се улога стилистике испољава у откривању заједничког, колективно значајног. (Скретнџ, 2003: 27)

Истраживач В. Е. Јрнатовская "стилистички ефекат" дефинише као повећану експресивност саопштења – информације, високи ниво изражавања емоција, оцењивања делатности, стања и слично. (Јрнатовская, 2001: 159). Морамo да признамо да ће предложена дефиниција пре свега одражавати појам "афекат" него "ефекат".

Контрадикторно разумевање "стилистичког ефекта" налазимо код Л. М. Болдыревой: "стилистички ефекат је конкретна интелектуална и емоционална реакција рецепијента говорне поруке на употребљена језичка средства са одређеним стилистичким циљем". (Болдырева, 2000: 442).

Истраживач Ю. М. Скребнѐв сматра да стилистички ефекат може окарактерисати јединицу фонетског и морфолошког нивоа, лексичку јединицу, синтаксичку конструкцију и јединицу семантичког плана- које скупа садрже стилистичку вредност. Њих проучава "стилистика јединица", чије су компоненте: парадигматска фонетика, парадигматска морфологија, парадигматска лексикологија, парадигматска синтакса и парадигматска семасиологија. (Скребнѐв, 2003: 78).

Сагласно са теоријом Р. Јакобсона стилистичка вредност ствара "ефект обманутих очекивања". (Јакобсон, 1979: 110). Колокољцева Т. Н., анализирајући теорију истакнутог руског формалисте Р. Јакобсона, истиче да ову тезу можемо формулисати уопштено: разматрамо "ефект обманутих очекивања" као "нешематичан догађај" (Колокољцева, 1997: 34), то јест као ефекат повећане информативности у оквиру форме. Сматрамо да је овде садржана општа карактеристика реакције људске психе на позитивну стилистичку вредност. Суштина стилистичке вредности састоји у пројектовању прихваћене јединице на одређени члан општејезичког система, то јест у одређивању позиције, коју заузима дата јединица у систему језика. Конотација језичких средстава подразумева свеобразне "етикете", које садрже податке о тим јединицама, то јест њихове координате и њихове "адресе" у језичком систему.

Сагласно са мишљењем Ю. М. Скребнѐва, реакција рецепијента на многобројна коришћена средства условљена је њиховим обимом информативности, сконцентрисана у конотацијама и представљена у формама тих језичких јединица. (Скребнѐв, 2003: 188). У овом контексту "стилистички ефекат" се може дефинисати као типизирана емоционална реакција рецепијента, која се формира захваљујући стилистичком значењу коришћених језичких јединица.

Упоредо с тим, "стилистички ефекат" не формира се са језичком јединицом као таквом, нити фактом њене присутности, нити фактом њене адекватности или неадекватности денотату, већ фактом заједничке локације и корелативности у тексту дате јединице са другим јединицама. У зависности од карактера њихове корелативности издваја се одређени тип стилистичке појаве. Истраживање ових феномена спроводи синтагматска фонетика, синтагматска морфологија, синтагматска лексикологија и синтагматска синтакса – стилистичке дисциплине, које истраживачи (Азнаурова, (1995); Арнолд, (1999); Винокур, (1999); Левашова, (2000); Скребнѐв, (2003)) дефинишу као "стилистика доследности".

Кохерентну класификацију стилистичких појава спречавају вишедимензионалне стилистичке појаве – фигуре, у чијем стварању учествују компоненте двеју и више нивоа. На пример "zeugma" (lat: скуп) подразумева скупину речи, који су, иако врло специфичне у синтаксичком смислу стварају стилистички ефекат не на синтаксичком, већ на семантичком плану.

Дакле, могуће је потврдити теоријске поставке о присутности стилистичких ефеката различите природе. Могућност присутности одређених стилистичких ефеката пре свега је аплицирана у језичкој јединици (стилистички ефекат у овом

случају на неки начин представља другу страну стилистичког значења), док се други стилистички ефекти појављују се као резултати заједничких локација језичких јединица. Такође, можемо претпоставити, да је и у једном и у другом случају стварање таквих јединица непредвиђено за реципијента.

Упоредивши количину стилистичких ефеката, који су уочили истраживачи (ефекти: лажног, појачаног, потврђеног очекивања, хумористични, комични, иронични ефекти; ефекат суделовања, пародирања, пародије и слично), уочавамо да називи нису повезани са конструкцијом израза или текста, већ са његовим садржајем.

Дефинисање "стилистичког ефекта" са аспекта "стилистичког утиска" отвара могућност остваривања његове везе са "стилистичком функцијом". Стварање "стилистичког ефекта" разматра се као стилистичка функција језичких јединица. Другачије речено, "стилистички ефекат" се може интерпретирати као аналогни стилистичке функције од стране реципијента. У делокругу проблема Т. Н. Колокољцева стратификује функцију "умолчанија" (прећуткивања) на ефекте психологизације, колоквијализације, интенсификације, реминисценције и имплицативне номинације. (Колокољцева, 1997: 36)

Проблемом дефиниције појма "стилистички ефекат" бави се монографија Т. Г. Винокур *"Закономерности стилистического использования языковых единиц"*. (Винокур, 1999). Аутор разматра опозициони низ *стилистички задатак – стилистички ефекат*. Стилистички задатак дефинише се као изражајна намера говорника, која нам је приказана у изразу, конкретизованим лингвистичком анализом састава датог израза и где следи објашњење уз помоћ фактора повезаних са друштвеним функционирањем језика. (Винокур, 1999: 36).

Истраживач запажа да, као прво, са аспекта унутарјезичких и ванјезичких фактора, који се уједињавају у делатности конструисања стилистички значајног изражавања, уочава се централна опозиција: стилистичко значење – стилистички (експресивни) задатак - као главне представнике језичког и ванјезичког плана. У оквиру истраживања овог проблема главна улога им припада због више разлога. Један од њих је да стилистичко значење представља инваријантну ознаку остваривања стилистичког (експресивног) задатка.

Као друго, стилистички (експресивни) задатак разматра се у својству ванвизуелне интрадукције – као полазна тачка за језичко – стилистичку селекцију у изразима. С аспекта лингвистичке анализе – то је (у оквиру ванвизуелне интрадукције) завршетак, и ми се њему обраћамо у последњем тренутку, изједначавајући га са реалним завршетком датог одломка говорне комуникације – стилистичким ефектом: стилистички задатак остварује се ради стилистичког ефекта. У исто време стилистички ефекат не одговара увек стилистичком задатку, и може му бити контрадикторан. И "стилистички ефекат" и "стилистички задатак" су представници "ванјезичког плана" (Винокур; Хованская; Азнаурова, 1999). У том случају, када стилистички задатак ствара разнолики "језички план", онда је и стилистички ефекат условљен "језичким планом", то јест стилистичким значењем језичких средстава. *Дакле,*

стилистички ефекат је психолошки резултат коришћења језичких средстава, која владају стилистичким значењем и стилистичком функцијом.

Одређујући појам "стилистичка функција" и анализирајући стилистичке функције налазимо се у ситуацији "зачараног круга" (Матвиевская, 1998: 16), јер за одређивање датог појма неопходно је анализирати конкретне стилистичке функције, а за истраживање стилистичких функција неопходно је користити кохерентни појам "стилистичка функција".

Различити аспекти истраживања узајамног односа појмова "стилистички ефекат" и "стилистичка функција" представљени су у радовима: Хованская, З. И. (2001): *Стилистика русског језика*; Азнаурова, Е. С. (2004): *К вопросу о природе стилистической функции языка*; Арнольд, И. В. (1998): *О стилистической функции. Вопросы теории английского и русского языков*; Болдырева, Л. М. (2000): *К вопросу функционально- стилистической характеристики фразеологических единиц*; Винокур, Т. Г. (1999): *Закономерности стилистического использования языковых единиц*; Колокольцева, Т. Н. (1997): *Изучение стилистических эффектов, обусловленных конструктивной незавершённостью высказываний*; Ярнатовская, В. Е. (2001): *Выражение стилистического эффекта в русской разговорной речи.*

Наведемо низ дефиниција појма "стилистичка функција". (Питања о различитим погледима на узајамни однос комуникативне функције и стилистичке функције не улазе у оквир нашег истраживања.)

1. Стилистичка функција говорног средства условљена је његовом језичком суштином и представља актуализацију одређеног својства, значења дате говорне поруке, која се реализује у одређеном делу уметничког текста са циљем да се постигне одређени изражајно- уметнички ефекат ; (Матвиевская, 1998: 32)

2. Стилистичка функција (у ширем смислу) дефинисана је као јединствена (упоредо са неутралним начином изражавања) у сваком јединичном изражавању одређена усмереност језичких средстава са циљем постизања различитих ефеката, а да би се сачувао општи интелектуални садржај исказа; уз то се појам "интелектуално" разматра као садржај, који се односи на објективни садржај саопштења (мисаони, логички аспект) у одвајању од садржаних у њему емоционално - проценивачких слојева; (Азнаурова, 2004: 7)

3. Стилистичка функција дефинисана је и као *улога језичких средстава распоређених* на одређени начин са циљем постизања (у сваком конкретном случају) различитих ефеката акта комуникације. У говору се то третира као начин организације саопштења – говорне поруке; (Брук, 1998: 11)

4. Дефиниција стилистичке функције као намене одражава широки прилаз, који се сматра општелингвистичким. У уском смислу појам стилистичка функција третира се као "коришћење елемената за изражавање или распознавање одређеног значења". То значење је додатна (предметно – логичком садржају израза) стилистичка информација, чији конкретан садржај опредељује карактер стилистичке функције; (Левашова, 1996: 112)

5. Стилистичка функција разматра се као идејно деловање на целокупну личност читаоца, а не само на његово логичко мишљење (Арнольд, 1998: 11). Такође она делује изражајним потенцијалом узајамне делатности језичких средстава у тексту, који обезбеђује трансформацију (заједно са предметно - логичким садржајем текста) експресивне, емоционалне, оценивајуће и естетске информације, инвестиране у њему. (Арнольд, 1998: 19). Интелектуално читање текстова састоји од друштвено типичних и у простору и времену издиференцираних појединачних читања, која су могла бити стварна или само виртуелна, дакле потврђена или изведена од једног тотализирајућег метајезика. Специфичне књижевне склоности и мишљења читаоца сусрећу се са пољем читања, (које се издваја из текстовног простора), то јест са простором повезивања формалних елемената текста, из кога потичу многобројна значења.

6. Хованская З. И. издваја три својства стилистичке функције: неексплицитност, акумулација и ирадијација. (Хованская, 1998: 91) Неексплицитност се састоји у томе да се стилистичка функција може ослањати не само на денотативна, већ и на конотативна значења слова, слова и конструкција. Акумулација се састоји у томе да су одређени мотиви, расположења, осећаји представљени у уметничком делу не појединачно, већ целокупном конвергенцијом. Ирадијација се састоји у томе да настала стилистичка функција у једном делу текста може да се одражава у другом делу текста, у којем је она већ одсутна, али још увек делује као макроконтекст.

Наведена опредељења сведоче да истраживачи неједносмерно детерминирају и диференцирају стилистичку функцију: као актуализацију одређених језичких средстава, као њихову усмереност, намену, као деловање тих језичких средстава на реципијента. Ипак, сматрамо да актуализација (као и деловање) је само једна од могућих реализација стилистичке функције одређене језичке јединице.

Сагласно са мишљењем истраживача (Јрнатовская, 2001: 56) актуализација и деловање одређени су, пре свега конотативним значењем језичких средстава где запажамо да стилистичка функција може бити створена и на основу неутралних средстава језика због њихове семантичке специфичности. Констатовано је да је стилистичка функција повезана са конотативним значењем језичких јединица. Уколико је избор стилистичких средстава условљен стилистичким задатком, стилистичка функција се може разматрати као друга страна стилистичког задатка, који подразумева њену реализацију са аспекта адресара говора.

Еклектицизам дефинисања је носилац терминолошке дезоријентације, који иако оставља утисак аморфности, сви ове дефиниције су на неки начин истините јер откривају стварне, присутне одређене стране појмова.

Ослањајући се на предходно наведене дефиниције прецизирамо појам, узимајући у обзир превасходно конкретне факторе, који представљају основу за дефиницију. Ови реални фактори могу бити организовани као сложени систем, са сложеном мрежом узајамних контаката, са компликованим комуникацијским начином спољашњег и унутрашњег контакта. (Антанасијевић, 2005: 35)

Сумирајући све досад изложено сматрамо да су најкохерентније следеће дефиниције појмова "стилистички ефекат" и "стилистичка функција":

Стилистички ефекат је "стилистички утисак", који се ствара код реципијента као резултат појаве непредвиђеног (неутралног или стилистички обојеног) елемента, који условљава посебну смисаону организацију говорне поруке.

Стилистичка функција се састоји од различито распоређених средстава језика, која владају стилистичким значењем, у реализацији конкретног стилистичког задатка.

При свођењу резултата истраживања и дефиницији појмова "стилистички ефекат" и "стилистичка функција" издвајају најзначајнији моменти који чине "чворишта" истраживања, чија је вредност не само у решењу (и решавању) посебних, уских проблема, већ и у томе што они обележавају правац и циљеве даљег истраживања предмета.

У раду се расправља о питањима стилистичког значаја појмова "стилистички ефекат" и "стилистичка функција", разматра се њихова улога и деловање, а такође питања о класификацији стилистичких појава. Савремена наука логике препоручује разноврсан низ поступка, који се користе за изградњу термина "стилистички ефекат" и "стилистичка функција". Иако у науци о књижевности широко се употребљавају дати термини, они још увек немају узуално, општеупотребно опредељење. Напоредо с тим у раду разматрају се аспекти истраживања и дефиниције појмова "стилистички ефекат" и "стилистичка функција", који су разрађени руским стилистама Левашовой, (1996); Арнольд, (1998); Винокур, (1999); Болдыревой, (2000); Скребнёвым, (2003). У закључку представљена је кохерентна, по мишљењу истраживача, дефиниција појмова "стилистички ефекат" и "стилистичка функција".

ЛИТЕРАТУРА

1. **Азнаурова, Е. С. (2004):** *К вопросу о стилистической функции языка* // Сб. науч. тр., Вып. 73, МГПИИЯ им. М. Тореза.
2. **Антанасијевић, И. А. (2005):** *Пејзаж у руској и српској народној епизи*, Ниш, Просвета.
3. **Болдырева, Л. М. (2000):** *К вопросу функционально- стилистической характеристики фразеологических единиц* // Ученые записки МГПИИЯ им. М. Тореза, Т. 42, Москва, Прогресс.
4. **Колокольцева, Т. Н. (1997):** *Изучение стилистических эффектов, обусловленных конструктивной незавершённостью высказываний* // Теоретические и прикладные аспекты речевого общения, Научно – методологический бюллетень, № 3, Красноярск Ачинск.
5. **Левашова, В. А. (1996):** *Лингвистическая природа и функционирование стилистических приёмов*, Москва, Просвещение.
6. **Милосављевић, П. (1989):** *Методика проучавања књижевности*, Нови Сад, Требник.

7. **Скребнёв, Ю. М. (2003):** *Очерк теории стилистики*, Горький, Народное образование.
8. **Ярнатовская, В. Е. (2001):** *Выражение стилистического эффекта в русской разговорной речи // Теория и практика лингвистического описания разговорной речи*, Респ. сб. науч. тр., Горький, Прогресс.

Раиса Цветкович

Факультет начальных классов в Призрен – Лепосавич

ЗНАЧИМОСТИ ПОНЯТИЙ "СТИЛИСТИЧЕСКИЙ ЭФФЕКТ" И "СТИЛИСТИЧЕСКАЯ ФУНКЦИЯ"

Резюме: *В работе рассматриваются вопросы о стилистической значимости понятий "стилистический эффект" и "стилистическая функция", определяется их роль и воздействие, а также вопросы о затруднении классификации стилистических явлений. Современная логика предлагает ряд поступков для дефиниции понятий "стилистический эффект" и "стилистическая функция". Хотя в научной литературе широко используются исследуемые понятия, они всё ещё не имеют общеупотребительного определения. Вместе с тем в работе затронуты некоторые аспекты исследования и определения понятий "стилистический эффект" и "стилистическая функция", которые разработаны русскими стилистами Арнольд И. В., Болдыревой Л. М., Винокур Т. Г., Левашовой В. А., Сребнёвым Ю. М. и другими исследователями. В заключении предложены целесообразные, по мнению исследователей, определения понятий "стилистический эффект" и "стилистическая функция".*

Ключевые слова: стилистическая функция, стилистический эффект, рецепиент.